

O'ZBEKISTONNING YANGI KONSTITUTSIYASI JAMIYAT TARAQQIYOTINING HUQUQIY NEGIZI

Abdurayimova Shoxista Isomidin qizi
Jizzax Davlat Pedagogika universiteti
Ijtimoiy gumanitar fanlarini o'qitish metodikasi
(huquq ta'limi) yo'nalishining magistranti
abduraimovashohinur@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi jamiyat taraqqiyotining huquqiy negizi sifatida tahlil qilinadi. Konstitutsiya davlat va jamiyatning asosiy qonuni bo'lib, unda xalq hokimiyatchiligi, suverenitet, inson huquqlari va erkinliklari, ijtimoiy adolat, qonun ustuvorligi, kuchlar bo'linishi hamda fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyati kabi fundamental tamoyillar mustahkamlab qo'yilgan. Yangi Konstitutsiyada inson qadri ulug'lanishi, xalqning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish, oila va yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy himoya va ta'lim tizimini rivojlantirish hamda iqtisodiy islohotlarni konstitutsiyaviy darajada kafolatlashga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, huquq va burchlarning aniq belgilanishi, davlat organlari mas'uliyati va xalq oldida hisobdorligi, sud hokimiyatining mustaqilligi Konstitutsiyaning jamiyat barqarorligi va taraqqiyotiga xizmat qiluvchi asosiy omillar sifatida ko'rsatib beriladi. Konstitutsiyaning har bir moddasi davlat va fuqarolar munosabatlarida huquqiy muvozanatni ta'minlashga, har bir shaxsning manfaatlari va daxlsizligini himoya qilishga qaratilgan. Mazkur konstitutsiyaviy islohotlarning samarasi sifatida jamiyatning siyosiy faolligi, huquqiy ong va huquqiy madaniyat o'sishi uchun mustahkam poydevor yaratiladi.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, demokratiya, ijtimoiy himoya, milliy qadriyatlar, huquqiy madaniyat, barqaror taraqqiyot, modernizatsiya, konstitutsiyaviy islohotlar, jamiyat rivoji.

Kirish

Har bir demokratik davlatning taraqqiyoti, barqarorligi va xalq farovonligining bosh omili — uning Konstitutsiyasida belgilangan huquqiy tamoyillar bilan chambarchas bog'liqdir. Konstitutsiya davlat hokimiyati tizimini, fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini, jamiyatning siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy hayotini tartibga soluvchi oliy yuridik kuchga ega bo'lgan poydevor hujjat sanaladi. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi ham mamlakatda olib borilayotgan tub islohotlar, yangilanishlar va modernizatsiya jarayonlarini

huquqiy jihatdan mustahkamlashga, inson qadri va manfaatlarini oliy qadriyat sifatida e'tirof etishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

2023-yilda qabul qilingan yangi Konstitutsiya xalqning irodasi va ichki ehtiyojidan kelib chiqqan holda, jamiyatning bugungi rivojlanish bosqichi hamda kelajak strategik maqsadlarini inobatga olgan holda takomillashtirildi. Unda davlat va fuqarolar manfaatlarini muvozanatlashtirish, inson huquqlari va erkinliklarini yanada ishonchli kafolatlash, xalqning davlat boshqaruvidagi bevosita ishtirokini kengaytirish, ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillarini mustahkamlash kabi ustuvor yo'nalishlar o'z ifodasini topgan. Ayniqsa, "inson — jamiyat — davlat" tamoyilining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi jamiyat taraqqiyotining ustuvor mezoniga aylandi. Shu bois yangi Konstitutsiya nafaqat normativ-huquqiy hujjat, balki O'zbekistonning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy kelajagini belgilovchi strategik dasturilamal sifatida e'tirof etiladi. Undagi har bir modda jamiyatning har bir a'zosini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va davlatning zamonaviy taraqqiyoti uchun zarur huquqiy negiz yaratishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasi jamiyat taraqqiyotining huquqiy poydevori sifatida tahlil qilinib, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda, inson huquqlarini kafolatlashda hamda davlatning samarali boshqaruv tizimini shakllantirishda uning o'rni atroflicha yoritiladi.¹

Inson huquqlari va erkinliklarining konstitutsiyaviy kafolatlari

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida inson qadri oliy ustuvorlik sifatida e'tirof etilgan bo'lib, bu tamoyil huquqiy islohotlarning asosini tashkil etadi. Konstitutsiyaning 13- va 14-maddalarida inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari daxlsiz hamda oliy qadriyat sifatida belgilangan. 18-moddada esa barcha fuqarolarning tengligi kafolatlanib, millati, tili, dini, jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi va e'tiqodidan qat'i nazar, hammaning huquqlardan teng foydalanishi mustahkamlab qo'yilgan. Ushbu konstitutsiyaviy me'yorlar jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida ijtimoiy adolatni ta'minlaydi.

Shuningdek, 27-, 28-, 29- va 30-maddalarda shaxsning shaxsiy hayoti, fikr erkinligi, axborot olish va e'tiqod kabi fundamental huquqlari keng yoritilgan. Mazkur huquqlarning kafolatlanishi shaxsni erkin fikrlaydigan, jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan subyektga

1. ¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023.

aylantiradi. Konstitutsiyada sud himoyasiga murojaat qilish huquqi, davlatning har bir shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish majburiyati ham mustahkamlangan bo'lib, bu inson manfaatlarining ustuvorligini yana bir bor ko'rsatadi. Natijada, yangi Konstitutsiya inson huquqlarining amaliy ta'minlanishini kuchaytirish orqali fuqarolarning huquqiy madaniyati va ijtimoiy faolligini oshiradi, bu esa jamiyatning demokratik va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.²

Xalq hokimiyatchiligi va demokratik tamoyillar

Konstitutsiyaning 7-moddasida "Xalq — davlat hokimiyatining yagona manbai" ekanligi ifoda etilgan bo'lib, bu demokratiya tamoyilining asosiy poydevorini tashkil etadi. Xalq davlat hokimiyatini bevosita referendumlar, saylovlar va vakillik organlari orqali amalga oshirishi belgilangan. Mazkur norma jamiyatning siyosiy hayotida fuqarolar ishtirokini kengaytiradi va davlat boshqaruvida oshkoralik va shaffoflikni ta'minlaydi.

Saylov jarayonlarining adolatli va ochiq bo'lishi ham yangi Konstitutsiyada alohida mustahkamlangan. 60-moddaga ko'ra, siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari va fuqarolar uyushmalari davlat boshqaruvida va siyosiy tizim rivojida muhim o'rin tutadi. 78-modda esa Oliy Majlisning qonun ijodkorligi sohasidagi huquqiy vakolatlarini kengaytirishi orqali davlat boshqaruvida parlament rolini kuchaytiradi. Fuqarolarning siyosiy ong va faolligini oshirish jamiyat taraqqiyotining muhim sharti bo'lib, yangi tahrirdagi Konstitutsiya bu mexanizmni huquqiy jihatdan mustahkamlaydi. Shu tariqa, xalq hokimiyatchiligi davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonchni kuchaytirib, fuqarolik jamiyati institutlarining faol rivojlanishiga zamin yaratadi.

Ijtimoiy himoya, oila va yoshlar manfaatlarining huquqiy ta'minoti

Yangi Konstitutsiyada ijtimoiy siyosatning inson manfaatlariga xizmat qilishi ustuvor vazifa sifatida belgilangan. 47-moddaga ko'ra, har bir fuqaro munosib hayot darajasiga ega bo'lish va ijtimoiy ta'minotdan foydalanish huquqiga ega. 48-moddada esa nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar va kam ta'minlangan qatlamlarni davlat tomonidan himoya qilish majburiyati qayd etilgan. Ushbu moddalar ijtimoiy davlat tamoyillarining mustahkam huquqiy asosiga aylangan. Konstitutsiyaning 63-moddasi oilani jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etadi va uning har tomonlama qo'llab-quvvatlanishini davlat zimmasiga yuklaydi. 64-moddada bolalar huquqlarini

2. ² Jo'rayev R. O'zbekistonda konstitutsiyaviy islohotlar taraqqiyoti. — Toshkent, 2023.

himoya qilish va ular uchun xavfsiz, sog'lom va ma'naviy muhit yaratish kafolatlanadi. Yoshlarning ta'lim olish huquqi, kasbiy rivojlanishi va salohiyatini namoyon etishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish ham konstitutsiyaviy majburiyat darajasida belgilangan.

Mazkur normalarning ustuvorligi jamiyatning ijtimoiy barqarorligini mustahkamlaydi, aholining turli qatlamlarini qo'llab-quvvatlash orqali farovonlikning umumiy darajasini oshiradi. Bu esa iqtisodiy va ma'naviy taraqqiyotning muhim omillaridan biridir.

Qonun ustuvorligi, sud mustaqilligi va davlat boshqaruvi samaradorligi

Konstitutsiyaning 15-moddasida qonun ustuvorligi davlat va jamiyat hayotining asosiy tamoyili sifatida belgilangan. Barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga bo'ysunishi shartligi qayd etilgan. 16-modda esa davlatning xalq oldida javobgar bo'lishi va uning faoliyati jamiyat manfaatlariga xizmat qilishi lozimligini belgilaydi. Bu me'yorlar davlat boshqaruvida tartib, mas'uliyat va shaffoflikni kuchaytiradi. 82-va 83-maddalarda sud hokimiyatining mustaqilligi alohida ta'kidlanadi. Sudlarning hech bir organ yoki shaxs ta'siridan holi faoliyat yuritishi inson huquqlarini ishonchli himoya qilishga xizmat qiladi. Konstitutsiya prokuratura, advokatura va sud-tergov organlarining faoliyatini mustaqil va muvozanatli yuritish mexanizmini ham aniq belgilab qo'ygan.

Davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini oshirish maqsadida ijro hokimiyatining funksiyalari qayta belgilangan, hukumatning xalq oldida hisobdorligi va fuqarolarga xizmat qilish majburiyati 98-modda bilan mustahkamlangan. Bularning barchasi davlat boshqaruvini inson va jamiyat manfaatlariga yo'naltirilgan professional va ochiq tizim sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi jamiyat taraqqiyotining mustahkam huquqiy poydevori sifatida tarixiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Unda davlat va jamiyat munosabatlari zamonaviy demokratik talablar asosida qayta ko'rib chiqildi hamda inson qadri, huquq va erkinliklari oliy ustuvorlik sifatida mustahkamlab qo'yildi. Xalq hokimiyatchiligining konstitutsiyaviy kafolatlari, saylov jarayonlarining shaffofligi, siyosiy tizimning ochiqligi va fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirish kabi tamoyillar demokratik jamiyatning shakllanishiga real zamin yaratmoqda.

Shuningdek, ijtimoiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlari — oila, bolalar, yoshlar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, keksalar va ehtiyojmand aholini qo‘llab-quvvatlash davlat zimmasidagi majburiyat sifatida belgilandi. Bu esa jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va farovonligini oshirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda taraqqiyotning izchil davom etishini ta‘minlaydi. Qonun ustuvorligi, sud tizimining mustaqilligi va davlat organlarining xalq oldida hisobdorligi esa davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish va davlatning xizmat ko‘rsatuvchi institut sifatida faoliyat yuritishini kuchaytiradi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023.
2. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent, 2021.
4. Abdullayev A.X. Davlat va huquq asoslari. — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
5. Xudoyorov B., Eshonqulov U. Konstitutsiyaviy huquq. — Toshkent: Adolat, 2019.
6. G‘oziyev X. Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati. — Toshkent: Universitet, 2020.
7. Jo‘rayev R. O‘zbekistonda konstitutsiyaviy islohotlar taraqqiyoti. — Toshkent, 2023.
8. Niyozov D., Rahmonov E. Inson huquqlari — konstitutsiyaviy kafolatlar. — Toshkent: TDYU, 2022.
9. Qodirov A. Demokratiya va xalq hokimiyatchiligi. — Toshkent: Istiqlol, 2021.
10. Hasanov O. Davlat boshqaruvi samaradorligi va huquqiy mexanizmlar. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
11. O‘.H. Rahimov. Fuqarolik jamiyati institutlari va ularning rivojlanishi. — Samarqand, 2020.
12. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. — BMT, 1948.